

A végső remény

Néhány gondolat Luther vigasziratáról*

■ REUSS ANDRÁS

Evangelikus Hittudományi Egyetem
nyugalmazott egyetemi tanár
E-mail: andras.reuss@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2024.99.4.1

- Luther kis vigasziratának latin szövegét az ő zsolttároskönyvében találták és onnan másolták ki. Szövege, amely a reformátor személyes használatára készült, tömör utalás a keresztény hit alapvető kijelentéseire. A Justus Jonas által készített német fordítás ezt minden bajban lévő emberre alkalmazza. Korunk keresztényei és igehirdetői hajlanak arra, hogy a jelen világ távlataiból és elvárásaiból merítsenek vigasztalást. Ilyen módon a kereszténység is a szekularizáció foglya, amint Anders Nygren már 1948-ban Lundban megfogalmazta. Luther vigasza nem zárja ki az emberi szenvedést, és nem vezet kvietizmushoz, de méltósággal ajándékozza meg az embert.

Kulcsszavak: vigasztalás / Luther Márton / szekularizáció / szenvedés / kvietizmus

A szöveg történetéről

A címével keltette fel érdeklődésemet Luther vigaszirata: *Ein kurzer Trostzettel*, vagyis rövid vigasz-cédula, így szerepel a kritikai kiadásban. Magában a szövegben pedig még tovább kicsinyítve olvasható: *Ein kurtzer Trostzettel* (WA 51: 454), *Ein kurtzer trostzedet* (WA 51: 455) *Ein kurtzes trostzedelein* (WA 51: 455), ami egész pontosan vigaszcetli lehetne magyarul. Több szövegváltozatot ismerünk. A reformátor műveinek weimari kiadásában olvasható egy kereken száz szóból álló latin változat, amelyet Luther elkallódott zsolttárcsönyvéből másolt ki az 1540-es évek táján az 1575-ben elhunyt Kaspar Kheimer, Ortrand település lelkésze. Talán ő volt az első, aki a szöveget a fenti címen említette. A Luthert szerzőként megnevező német fordítás pedig, amelyhez a fordító, Justus Jonas néhány zsolttárversen kívül Polükarposz vértanú és Johannes Brenz (1499–1570) württembergi reformátor imádságát is csatolta, hatszáz szavas (WA 1914, 51: 455–457). A rövidebb, tehát a latin szöveget az *Asztali beszélgetések* összeállítói is megőrizték két változatban. Az egyik az előbb említett latin változat, a másik a német szövegbe ágyazva a latint is tartalmazza (WA.T 1916, 4: 544–545. 4852. sz.). A terjedelmi különbség mellett is feltűnő az összhang, sőt a teljes egyezés az egyes szövegek között.

* A 2024. február 3-án Révfülöpön megrendezett Luther-konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

Luther, a vigasztaló

A reformátor Luthertől, akit gyakran csak éles hangú vitázóként tart számon az utókor, egyáltalán nem állt távol, hogy lelkipásztorként vigasztalja különböző rendű és rangú kortársait. Néhány példa igazolja ezt. A bűn mardosó terhétől szenvedők vigasztalására a hét bűnbánati zsoltár magyarázatát írta meg (1517, LVM 5: 27–88). A frankfurti birodalmi gyűlésről hazatért és életveszélyesen megbetegedett Frigyes választófejedelemet 1519-ben a *Tizennégy vigasztaló kép* megírásával erősítette (LVM 5: 164–202). Inkább bátorító lelkipásztori írás a *Magnificat* (1521, LVM 5: 209–262), melyben János szász herceget erősítette abban, hogy ha úgy fordul a sora, bátran vállalja az uralkodást. A mohácsi csata után a megözvegyült Mária királyné vigasztalására a *Négy vigasztaló zsoltár* magyarázatát (1526) készítette és küldte el (LVM 5: 471–529). Az ismétlődő pestisjárványok kapcsán írt sorai – *Elmenekülhetünk-e a halál elől?* (1527) – Isten segítségére és vigasztalására emlékeztetik nemcsak a beteget, hanem azokat is, akiknek tisztségükből fakadó kötelességük másokról gondoskodni, sőt általánosítva minden embert, mert „[h]a egyik ember a másikért semmit sem tesz, hanem a felebarátját cserbenhagyja, és élőle elmenekül, az Isten előtt gyilkos” (LVM 5: 541). Roppant feladat lenne áttekintést adni Luther azon prédikációiról¹ és leveleiről, melyekben a mindennapi élet vagy a belső, hitbeli élet nehézségeivel küzdő kortársait vigasztalja.² A vigasztalást a saját személyére nézve is igényelte, aminek egyik jele kedvenc zsoltárának, a 118. zsoltárnak a coburgi magányban megírt magyarázata (1530).³ Nem véletlen hát, hogy rövid vigasziratának feltehetően legkorábbi változatát is egyes szám első személyben, magára vonatkoztatva fogalmazta.

Luther vigasztalódása

Elsősorban a latin szövegre illik a „cédula” megjelölés. Rövidsége teszi alkalmassá, hogy a lelkiileg nehéz helyzetbe került ember emlékezetébe vesse azokat a legfontosabb dolgokat, amelyek megóvják a kétségbeeséstől:

„Bár méltatlan vagyok, méltó voltam,
 hogy Teremtőm megteremtsen,
 hogy Isten Fia megváltson,
 hogy Isten Fia és a Szentlélek oktasson,
 hogy az én igehirdetésemnek higgyenek,
 hogy őerte oly sokat szenvedjek,
 hogy minden rosszban megőrizzen,
 hogy higgyem, amit elrendelt,
 hogy az ő örök haragjának fenyegetése ellenére
 őbenne semmiképpen se kételkedjem.” (WA 51: 454. Ford. R. A.)

¹ Bölcs Frigyes választófejedelem temetése alkalmából 1525. május 10-én mondott prédikációjában feleleveníti, amit Pál apostol „tanít, illetve azt, hogyan vigasztalta gyötrődő barátait, hogy vigasztalása számunkra is vigasszá váljon”. LVM 6: 278–286.

² Köszönöm Ittész Gábornak az utalást a reformátor németalföldi mártíroknak írt vigasztaló levelére [Wittenberg, 1523. július végén – augusztus elején] (Márton Jenő ford.) LVM 7: 363–366.

³ *A szép Confitemini, azaz a 118. zsoltár*, LVM 5: (555) 557–603.

Futó ránézésre is világos, hogy nem a személyes együttérzés kifejezésével vagy érzelmi húrok pengetésével vigasztal. Hitvallás ez, igazi, személyes hangvételű hitvallás. Tartalmát tekintve az Apostoli hitvallással vagy annak *Kis káté*beli magyarázatával rokon. Nem az ő helyzetének leírása, hanem válasz arra. Amiből kiindul, az az ő méltatlan volta Isten előtt, aki méltóvá teszi, amikor arra méltatja, hogy érdemtelen volta ellenére is törődjék vele, és megajándékozza. A fő mondatot követő nyolc mellékmondat foglalja össze, amit Isten tett meg vele, hogy az elvesztettből megtaláltatott, a halottból feltámadott legyen. Témái a teremtés, a megváltás, a megszentelés, az igehirdetés és az egyház, a szenvedés, a hit harca és a megőrzés a kísértések között. Lehetnének akár egy hittanérettségi, teológiai szigorlat vagy lelkészvizsga tételei. Mégsem teológiai vagy dogmatikai tételek sora, hanem azoknak az isteni tetteknek a felsorolása, amelyekkel Isten a tőle elpártolt embert a vele való közösségbe visszatereli, vagyis a hit megvallása, és ezért igehirdetés.

Ez a vallástétel egyrészt összhangban van azzal a bibliai és keresztény hagyománnyal, amelyben számos vallás osztozik. Eszerint nincs válasz és megoldás az ember földi életében tapasztalható kudarcokra, kérdésekre, de az ember életének boldogságot jelentő beteljesedésére sem, ha csak az immanens, földi, azaz kézzelfogható és tapasztalható világra tekintünk. Számolnunk kell és számolhatunk is azzal, ami ezen túl van, ami nem kézzelfogható, amit ezért túlvilágnak vagy transzcendensnek mondunk. Ez a vallások világa és szemlélete. Másrészt viszont, a bibliai kinyilatkoztatás alapján a többi vallástól eltérően Istenről úgy beszél, hogy ő az egyetlen és mindenható Isten, és ebben azonosul a zsidósággal, de mivel keresztény, hozzáteszi, hogy Isten Atya, aki Jézus Krisztus által a megváltást és az új élet lehetőségét adta. Ezek azok az üdvigazságok és üdvtények, amelyek minden másnál fontosabbak, és minden más értéket meghaladnak. Hol is kereshetett volna jobb vigasztalást a reformátor, mint éppen ezek számbavételével? Mindannyian értjük, hogy ez az érték nem ebben az immanens, érzékelhető, fizikai és biológiai világban található meg, hanem azon túl, ahogyan mondani szoktuk: a fölött, az ember számára közvetlenül nem érzékelhetőben, Isten személyében és tetteiben, egyetlen szóval kifejezve: szeretetében. Bár sem gondolkodásban, sem életvitelben nem osztozott mindenki ebben a meggyőződésben, mégis nagy vonalakban évezredekig ez a meggyőződés, ez a keresztény hit alakította és határozta meg az európai társadalmat, ahol tehát társadalomformáló erőnek bizonyult.

Vigaszt igénylő helyzetek

Nem tudunk közelebbit arról, hogy miért tartotta Luther szükségesnek maga elé idézni mindazt, ami számára vigaszt jelent. De sokféleképpen tudjuk elképzelni. A rövid emlékeztető a német fordítás bevezetőjében arra hívja fel a figyelmet, abban erősít meg, amit a reformátor addig is tudhatott, de az a próbatételben mégis elhomályosult előtte. Hogy mi volt annak a veszedelmes időnek veszélye és gondja? A történelem színpadának kulisszái, kellékei és problémái a külsőt tekintve változnak, de nem kell történésznek lennünk, hogy meglássuk a lényegét, mennyire hasonlóak az alaphelyzetek. Elég, ha a körülöttünk zajló világra tekintünk. Voltak olyan idők, amikor a mártírhalált csak letűnt régi korban tudtuk elképzelni, mint a 167-ben elhunyt Polükarposzét, de a keresztényüldözés napjainkban is valóság lett. Az ő imáját idézi Justus Jonas fordítása, aki a reformáció korából Johannes Brenz imádságát hozza, aki azért kiáltott Istenhez, mert megrendültnek és meggyengültnek látta a keresztény egyházat és a hívők kicsiny népét. Most olyan korba érkeztünk, amikor meglepetéssel állapítjuk meg, hogy mintha az egyre csak jobbnak gondolt világ végtelen lehetőségekkel teli horizont-

ját sötét árnyak homályosítanak el. Nagy csalódás ez, mert azt gondoltuk, hogy két borzalmas világháború és sok más kisebb kiterjedésű, de egyáltalán nem kevésbé kegyetlen háború után ilyesmiben már nem lesz részünk. De mi volt az alapja e reménységünknek? Néhány pusztító járvány kórokozóját kiirtották az egész földön, de napjainkban ismét járványoktól félünk. Itt az, aki nem tud imádkozni, nemcsak az lehet, akinek még az Úrtól tanult imádság sem jut eszébe, bár egyre inkább számolnunk kell ezzel, hanem az is, aki úgy gondolja, hogy nemhogy emberek, de itt már Isten sem tud segíteni. A körülmények fenyegetőbbek annál, semhogy elegendő vigasz lenne az, amit egy kedélyes hátba-veregetés, egy epés megjegyzés, vagy „amit egy szelet süti, egy forró fürdő vagy egy kiadós őszi séta adhat” (KIRÁLY 2019).

Az isteni vigasz nem frontális lerohanás

Most képzeljük csak el, hogy valami nagy csalódás ér bennünket, nagy fájdalom vagy veszteség, és akkor felhív a lelkészünk vagy egy jó ismerősünk, és csak beolvassa Luther vigaszctelijét, ami nemcsak rövid, de tömör foglalata is a hitnek. A meglepetéstől talán szólni sem tudnánk hirtelen. Úgy éreznénk, hogy a hívó fel sem fogja helyzetünket, csak érzéketlenül lerohan minket.

De ahogyan közülünk sokan felírják az elintézendőket vagy bevásárlandókat, úgy volt szokása a reformátornak is, hogy emlékeztetőket tegyen maga elé. Az életrajzok szerint az egyik ilyen emlékeztetője volt: *Baptisatus sum*, meg vagyok keresztelve. Itt pedig így: Méltatlan vagyok, de méltó voltam, hogy... – és következik a nyolc mellékmondat. Nála ez nem frontális lerohanás, mert amit a zsolttárkönyvébe írt és mások onnan másoltak ki, azt a reformátor önmaga vigasztalására írta. Itt nem volt szükség az együttérés kifejezésére.

Személyhez igazított vigasz

Éppen ezért nagyszerű, hogy Luther cetlije négy változatban maradt ránk. Érzékelteti, hogy akik továbbadták, igyekeztek tekintettel lenni a megszólítottak helyzetére. A professzortársnak küldött változat tekintettel van a címzett helyzetére: „Amikor Doktor Jonas, az istenfélő hű férfiú, magas lázban ágyban esett, és súlyos próbatételben volt része, Doktor Martinus ezt a vigaszlevelet küldte neki, hogy miként válaszoljon az ördögnek méltatlanságunk kísértése ellen.” (WA.T 4: 546. o.)

Amikor pedig ez a Justus Jonas a latinhoz képest jóval hosszabb, német változatot készíttette, nemcsak lefordította azt, hanem a lutheri gondolatot alkalmazta az általa megjelölt címzettekre, „minden hűségese lelkipásztorra, prédikátorra és más keresztényre”, „akik ez utolsó, veszedelmes idő veszéylei és gondjai közepette komolyan és szívből akarnak imádkozni” (WA 51: 455. o.). Tehát elődeink sem betanult szövegeket mantráztak értelem nélkül, hanem igyekeztek figyelembe venni, hogy kikhez szólnak, és ennek megfelelően adták tovább a rájuk bízott üzenetet.

A pszichológusok hangsúlyozzák, hogy a konkrét helyhez kell igazodnia a vigasztalásnak és a vigasztalónak is. Nem nélkülözhető a vigasztaló jelenléte, közelsége és nyitottsága a nehéz helyzetben levő iránt, sem a türelem a másik meghallgatásához, ami részvét és részvétel is egyszerre (KIRÁLY 2019). Az annyira szükséges részvét latin szava a *compassio*, az együtt szenvedés, amikor a vigasztaló úgy átérzi a másik baját, hogy együtt szenved a szenvedővel. Időt is igényel a megvigasztalódás. Egy-

kor a vizsgálatra érkező barátok is, amikor meglátták Jóbot, sírva, köntösüket megszagatva, fejükre port szórva, szótlanul ültek mellette a földön hét nap és hét éjjel, „mert látták, hogy milyen nagy a fájdalma” (Jób 2,12–13). Ilyen tanácsok és saját tapasztalataink alapján is idegenkedünk a frontális megszólítástól, vagyis attól, hogy érzéketlenül felmondott egyenszöveg (frázis) legyen a vizsgálat, de attól is, hogy időtől és személytől függetlenül bibliai igével vagy egyénileg megformált bizonygatóval teljesítsük egymást vizsgálató-erősítő küldetésünket. Öröndetes, hogy az elmúlt évtizedek során sok lelkész igényelte, hogy mentálhigiénés képzésben részesüljön. A mentálhigiénének és az evangélium hirdetésének a szolgálata részben párhuzamos, mert mindkettő segíti az embereket, hogy belső egyensúlyukat megtalálják és lelki egészségüket megőrizhessék. Jó, ha a mentálhigiénés szakember és a lelképásztor között együttműködés van, de ezen túlmenően a lelképásztor fő feladata azzal segíteni, hogy az emberek az evangélium üzenete révén Istennel találkozhassanak. Ez ugyanis annak a távlatnak a megnyitása, amely nemcsak a jövő reménységét élteti, hanem a jelent is formálja. Önvizsgálatot kellene tartanunk, hogy vizsgálatunk vajon nem marad-e csak együtt érző emberséges szó, empátia, amelyet üres optimizmus tölt ki, miközben esetleg elszalasztjuk az egyetlen alkalmat a gyógyító igazság kimondására.

A földre szorító hit

Ezen a ponton Anders Nygren svéd professzor előadását idézem fel, aki a csak immanenst, csak e világot elismerő szekuláris világnézetet olyan széles körben elterjedtnek és mindenfelé hatékonynak minősítette, hogy „még a teológia és a prédikáció sem tudtak menekülni karmaiból. Az ortodoxia, a pietizmus, a felvilágosodás teológiája, a romanticizmus és sok más újabb teológia a hódító szekularizmus különböző állomásai.” (NYGREN 1948, 358. o.) Mindennek a következményét Nygren a Lutheránus Világszövetség megalakulásakor, 1947-ben többek között abban ragadta meg, hogy a hitről még hívó keresztények is szinte csak úgy beszélnek, mint olyan földi, emberi minőségről, amelyre az embernek törekednie kell, és amely a többi ember közül kiemeli. Előadásában a Luther utáni lutheranizmust azzal jellemzi, hogy „valami különös idétlenség bélyegét viseli magán” (NYGREN 1948, 357. o.). Nygren azt állítja, hogy lényegében a kézzelfoghatóan jelen lévő megajándékozottra, az ajándékot váróra terelődött a figyelem a Megajándékozó helyett, a mulandó emberre az örök Isten helyett, aki ugyan jelen van ebben a világban, de nem része ennek a világnak.

Megmutatkozik ez a szemlélet abban, hogy alapjában véve behódolunk annak a ránk húzott emberi megkülönböztetésnek, amely hívókra és hitetlenekre osztja az emberiséget. Hiszen amikor fáj-laljuk a népszámlálási eredményeket, akkor az igazi hit szempontjából nem kifogásoljuk, hanem tulajdonképpen megfelelőnek tartjuk a feltett kérdéseket. És magunkévá tesszük a földi korlátok szabta gondolkodásmódot is, elégtétellel olvasva a hírt, hogy az evangélikusok átlagéletkora milyen magas, a vallásos emberek között kevesebb a beteg, az abortusz, a válás stb. Az ilyen adatok persze bátorítóak. Csak éppen a nézőpont helytelen, mert a többi földi halandó a mérték, nem pedig az, akiről állítjuk, hogy hiszünk benne, és követjük őt. A népszámlálási válaszok jeleznek ugyan valamit, amit komolyan kell venni. A statisztikai megközelítés csak egyesületként tudja mérni az egyházat, amelyben egyszerre igazakként és bűnösökként élünk. Hiszen nemcsak Júdást, hanem Pétert és a többi tanítványt is, vagyis mindannyiunkat fenyegeti a nyilvános vagy szívbeli bukás veszélye. A szív hite, a hit nemes harca statisztikailag nem megragadható, és nem a politika dolga, de kihat mindkettőre.

Az isteni vigasz elve(sz)tése

Az elmúlt néhány évszázadban az isteni szeretet, a transzcendens meghatározó jelentősége felől való meggyőződés, a keresztény hitet egyre inkább elnyomta annak kritikája. A hit, amelyet Luther a maga és mások vigasztalására felidézett, amely neki és számos nemzedéknek erőt adott, mára idegenül hangzik, érthetlenné vált. Ez a folyamat nem kétszáz évvel ezelőtt kezdődött a felvilágosodás észvallásával. A modern korban ennek mértéke változott meg, mivel ebben az időszakban már nyíltan és tömegesen fordultak el a hittől, leginkább azok, akik önmagukat tekintik minden dolog mértékének, akiknek nincs más célkitűzésük az életben, mint hogy a boldogság lehetséges maximumára törekedjenek („kimaxolják”), és elvessek annak minden korlátját.

Az észre alapított vallástalanság kétségbe vonja és tagadja mindannak a valóságát, amiről nem lehet objektív, tehát bárki által ellenőrizhető módon tapasztalatot szerezni. Egyik irányzata egyrészt elismeri ugyan, hogy a vallás fontos társadalmi funkciót tölt be, amikor a rosszat büntető Isten fenyegető képével legalábbis valamilyen mértékben visszatartja az embereket a rossztól. Másik irányzata azonban nemcsak támadja a földi életen túlinak, a transzcendens létezésének a hitét, hanem ártalmasnak is tartja. Marx érve, hogy a rosszat büntető és a jót majd a túlvilágon jutalmazó Isten gondolata valójában a kizsákmányolás eszköze. Ópium, amely elkábítja az embereket, hogy törődjenek bele helyzetükbe, és ne foglalkozzanak gondjaik e világi javításával. A mai változat azt hangoztatja, hogy a keresztény hit az emberi szabadság és autonómia korlátozásával jár, elvonja az amúgy is korlátozottan rendelkezésre álló életidőt, anyagiakat, energiákat, és eltereli a figyelmet arról, hogy a nagykorú ember a maga élete égető problémáinak megoldásával és boldogulásával foglalkozzék. Sokszor lehet olyan érzésünk, hogy ezért ma mintha még szélesebb tábor visszhangozná azt a vallásellenességet, amelyet a szocialista rendszerben a külső nyomást sem nélkülöző ateista propaganda és nevelés révén terjesztettek.

Isteni vigasz nélkül magunkra maradunk

A hitbéli vigaszt elvetők abból a feltételezésből indulnak ki, hogy az emberiség egymagában, Isten nélkül is képes minden problémájával megbirkózni és boldogulni. Így ha valami nehézség vagy baj van, nincs más hely vagy fórum, ahonnan segítséget várhatunk, csupán azzal biztathatjuk magunkat, hogy a bajok nem jelentősek, majd elmúlnak, azokra megoldást talál az emberiség, ha előbb nem, akkor kicsit később, mert a világ és az ember egyre csak fejlődik. A technikai és ökológiai kérdésekre megoldást hoz a tudomány fejlődése. Az emberi gyengeségekre és rövidzárlatokra pedig az ember egyre mélyebb ismerete kínálhat orvosságot. Azonban sem több bizonyíték, sem több tapasztalat nem igazolja ennek igazságát.

Ennek a túlvilágot, a transzcendenst nem ismerő, általában a vallást és sajátosan a keresztény hitet elutasító felfogásnak egyenes következménye az az elvárás, hogy minden erénynek és jónak a földi lét évtizedeiben kell elnyernie elismerését és jutalmát, és minden bűnnek és rossznak ebben az időben kell nyilvánvalóvá lennie és bűnhődnie is. A sikernek és a bűnhődésnek is kérlelhetetlen és bizonytalan lejárató ideje van, ami igencsak korlátozza az ember mozgásterét. *„Életünk ideje hetven esztendő, vagy ha több, nyolcvan esztendő...”* (Zsolt 90,10) Ha tehát a túlnanit, a mindenható Atyát nem is tagadva, de semmibe véve nézzük az emberi életet, akkor az annyit ér, amennyit a maga idejében az

ember meg tud belőle ragadni. Mértéke ennek csak e világi, immanens lehet, vagyis például az, hogy milyen országokban üdültem, vagy hogy mi a helyezésem az átlagjövedelemhez képest. Aki a földi kritériumok szerint akár önhibájából, akár önhibáján kívül gyengén teljesít – vagy részesedik –, azt lúzernek tekintik, mint Jóbót, aki gyermekeit és mindenét elveszítette, és gyötrelmében már egy cseprédarabbal vakarta magát, és akit felesége azzal biztatott: „Átkozd meg Istent, és halj meg!” (Jób 2,9) Így gondolkodva bárki maga is idáig juthat.

Sokra méltatva

Emlékeztetőjében Luther a méltóság fogalmával élt, amelyet manapság gyakran használunk. Sokat hallunk és beszélünk arról, hogy milyen táplálkozás, képzettség, egészség, munkakörülmények, fizetés, lakás, bánásmód és egyébek a feltétele annak, hogy mondhassuk, ez emberhez méltó élet. Heylesen tesszük, ha azon fáradozunk, hogy ebben velünk együtt minden más embernek része legyen.⁴

A reformátor arra teszi a hangsúlyt, hogy az ember méltóságát igazán az adja meg, hogy Isten teremtménye, megváltottja, hozzá tartozik. Isten szeretete adja meg az ember méltóságát. Az ember méltóságához elengedhetetlen ennek tudata.

Sokan úgy értik ezt, hogy a kereszténység szembeállítja egymással az emberit és az istenit, a földit és a mennyeit. De ez az értelmezés nem állja meg a helyét. A Biblia értelmében Luthernél a kettő összetartozik, és mindkettőnek megvan a maga helye. Az ember méltósága azzal kezdődik, hogy Isten megteremtette. Nem pusztán az ösztönei és hormonjai által vezérelt lény, hanem olyan, akire rá lehet bízni egy másikat, és akinek egy másik a segítőtársa lehet, akik képesek együttműködésre, valamint alkalmasak a föld javát szolgálni, a kertet művelni és őrizni (1Móz 2,15), vagyis hivatásuk is van a földön, amelyről számot kell adniuk.

Méltósága az embernek az is, hogy Krisztus megváltotta, bűnbocsánattal, hittel és új élettel ajándékozta meg. Az elvesztett, elherdált méltóságot visszakaphatja, és ezért Krisztus életét adta. Méltósága az is, hogy ebben a meggyőződésben és bizodalmas hitben élhet, miközben saját magával és környezetével is meg kell küzdenie azért, hogy ne rekedjen meg földhöz ragadt voltában. A földi élet tapasztalata, hogy „minden támasz romba dől” (EÉ 286,5), mert úgy kell elmennünk, ahogyan érkezünk, mezítelenül, és szembekerülünk azzal a kérdéssel is, hogy miként éltünk, ezért aztán ha csak ebben az életben reménykedünk, valóban nyomorultak vagyunk (1Kor 15,19).

Nemcsak vészterhes időkre áll, hogy mindennél fontosabb tudnunk, kik vagyunk, és hová tartozunk. Bonhoeffernek ez a tapasztalat adott erőt a börtönben. Miközben mások úgy látták, hogy céljából úgy lép elő „derüsen, nyugodtan, keményen, mint várából a földesúr”, őreivel úgy beszél „szabadon, tisztán, kedvesen, mintha parancsnokuk” lenne, sorsát pedig úgy viseli „mosollyal, nyugodtan, büszkén, mint aki váltig győzni szokott”, úgy érezte magát, mint „[k]alitkába zárt madár; sóvárgó, nyugtalan beteg, aki levegőért kapkod, fuldokol, [...] dühíti oktalan erőszak, kicsinyes bántás, hanykolódik nagy dolgokra várva, tehetetlenül aggódik”. A helytállás és a kétségek között a hovatarozás

⁴ Amint az evangélikus diakónia programjában olvassuk: „Képessé tesszük és bátorítjuk az embereket, hogy érvényesítsék jogaikat a társadalomban. Amennyiben ez nem lehetséges, kötelesek vagyunk sikraszállni ezekért a jogokért. A szükségleteket átfogóan vesszük figyelembe, és ily módon fordulunk az emberek felé személyre, származásra, szociális helyzetre, vallásra és teljesítő-képességre való tekintet nélkül.” Az Evangélikus Diakónia bemutatása a világhálón, <https://www.evangelikus.hu/tevekenysegeink/diakonia>.

tudata adott neki erőt, és csendesítette le. „Ki vagyok én? Váltig faggat, gúnyol a magány, a gyötrelem. Bárki vagyok, Te tudod, ismersz: Tiéd vagyok én, Istenem!” (BONHOEFFER 1999, 165–166. o.) A vigasztalásunk tehát nemcsak szavakat jelent, hanem Istentől kapott méltóságunkat, öntudatunkat, önértelmezésünket, ami nem más, mint Isten megújító szeretetében tudni magunkat.

Emberi méltóság és szenvedés

Az Istentől kapott méltóságunkban a szenvedésnek is van helye. Mi csak okoskodunk, ha ennek értelmére a magunk eszével, a magunk behatárolt gondolkodási keretei között próbálunk választ adni. Hitünk szerint Isten valamire bizonyosan meg akarja tanítani a szenvedőt. Az is lehet, hogy valakinek a szenvedésével a körülötte élőket figyelmezteti vagy tanítja. Luther mindenesetre nem a szenvedésmentesség ígértét tartja vigasznak, hanem azt, hogy az ember képes a szenvedést elhordozni. S a keresztyén ember méltósága, hogy erőt kap az elháríthatatlan szenvedés elviselésére. Ha valaki a felsőbbség parancsa ellenére is Isten ígéjéhez ragaszkodik, és a felsőbbség „ezért vagyodat elveszi, és megbüntet az engedetlenségért, boldog vagy, és köszönd meg az Istennek, hogy méltó vagy Isten ígéjéért szenvedni” (LUTHER 2019, LVM 4: 111. o.).

A szokásos „nyereség vagy veszteség, kár vagy haszon” gondolkodástól nagyon eltérő módon közelíti meg a szenvedést Luther, amikor Máriáról, a szent Szűzről tanít, aki „magán tapasztalja meg, hogy milyen nagy dolgokat cselekedett vele Isten – bár ő semmibe vett, jelentéktelen, szegény és lenézett volt –, akkor a Szentlélek tanítja arra a mély ismeretre és bölcsességre, hogy Isten olyan Úr, aki felmagasztalja a kicsinyt és megalázza a nagyot; röviden: összetöri, ami van, és rendbe teszi, ami összetört” (LUTHER 2011, LVM 5: 211. o.). A *Magnificat* magyarázatában hosszabban is kifejti ezt: „Azért adta Isten mindnyájunkra a halált és rakta legkedvesebb gyermekeire, a keresztyényekre a Krisztus keresztyét – melyet szenvedéssel és fájdalommal kell hordozniuk –, hogy alátekinthessen a mélybe. Sőt ezért néha még bűnbe esni is engedi őket, hogy sokukon segíthessen, munkálkodjon, s így igaz Teremtőnek bizonyuljon. Így ismerteti meg magát, hogy szeressék és dicsérik. Az örökös fölfelé tekintető világ ennek mindig ellenáll, és akadályozza Isten látását, munkáját, segítségét, ismeretét, szeretetét, dicséretét, és nem tiszteli őt. Ezzel megfosztja magát az örömtől, boldogságtól és az üdvösségtől.” (LUTHER 2011, LVM 5: 213. o.) A szenvedés, akármit is – fájdalmat, betegséget, üldöztetést, kudarcot, hiábavalóságot, úttévesztést, bünt – jelentsen ez az egyes ember életében, valóságos helyzetünkkel szembesít, hogy megnyíljunk az egyetlen lehetőség előtt. Sokszor halljuk erre a reakciót, hogy ilyen isten nem kell nekem. A hitet elutasító, Istent tagadó ember, de még a válásos, a hívő is nagyon sokszor úgy akar itt élni, mintha ő állna legfölül, mintha nem jövevény, de legalább főbérloje vagy még inkább kényura lenne a világnak. Isten előtti valóságos helyzetünket jobban kifejezi visszatekintve a költő: „...egy nagy ismeretlen Úrnak vendége voltam” (KOSZTOLÁNYI Dezső: *Hajnali részegség*). A jövőre nézve pedig költőien így szól Jézus: „...az én Atyám házában sok hajlék van” (Jn 14,2). Nem hiába emlékeztette magát a reformátor is a zsoltárkönyvből másolt változat szerint a zsoltárversekkel (Zsolt 77,12; 55,23; 31,25), amelyek a gondviselő Úr hűségével és cselekvésével biztatnak.

Az Istenbe vetett bizalom nem álmodozó tétlenség

Erő és vigasztalás számunkra, hogy abban a szent gondtalanságban és biztonságtudatban élhetünk, hogy „*akik Istent szeretik, azoknak minden javukra szolgál*” (Róm 8,28). Erősíti ezt az evangéliumnak az az értelmezése is, hogy nem a mi erőfeszítésünk eredménye, hogy Isteni lehetünk, hanem az ő cselekedete velünk és rajtunk. Nem lehet ezt elég nyomatékosan hirdetni és magunk elé idézni. Mégis súlyos félreértés, ha úgy értjük, hogy a hívő ember ezen a földön az eljövendőről álmodozva ölbe tett kézzel, téttlenül élhet. Nem minden alapot nélkülöz az a szemrehányás, hogy az evangélikusok annyira a hitet, egyedül a hitet hangsúlyozzák, hogy már tétlen belenyugváásra, latin szóval kvietizmusra hajlanak. Ez az, amikor a belső nyugalmat és Istenre való hagyatkozást összetévesztik a tétlenséggel. Lehet, hogy ez evangélikus hajlam, de egyáltalán nem jézusi és nem is lutheri.

Írásai között hiába keresték a mondást, hogy ha tudom, hogy holnap vége a világnak, még ma elültetek egy almafát, mégis jól jellemzi Luther gondolkodását és hitét. Nem különítette el a jelen földi világot és az eljövendőt, hiszen a kettő összetartozik. Nemcsak az eljövendő, hanem a jelenvaló is Istené. Ezért nemcsak vigasztalódunk azzal, aki elhozza országát, hanem már most is az ő szolgálatában állunk. Akik felidéznek, hogy a reformátor egy prédikációban megemlíti, wittenbergi sört iszogatt Melancthonnal és Amsdorffal, olvassák el az előző mondatot is: „A búcsúval és minden pápistával szembeszegültem, de erőszak nélkül, egyedül Isten igéjét teljesítettem, azt hirdettem és írtam, egyebet nem tettem. Ez működött, amikor aludtam, amikor wittenbergi sört iszogattam.” (LUTHER 2015, LVM 6: 222. o.) A 127. zsoltár 2. versét magyarázva pedig – „*akit az Úr szeret, annak álmában is ad eleget*” – így írt: „A hívő nemcsak éjjel alszik, hanem egész élete folyamán: hagyja megtörténni, amit Isten cselekszik, élvezi az adományokat, hagyja, hogy eszköz lehessen, és Istent dicsőíti. Alszik, és mindent nyugalomban és kényelemben tesz meg. És leginkább semmit sem tesz, és amennyiben semmit sem tesz, annyiban mindent megtesz.”⁵ Nem mondja Luther, hogy minden rajtunk múlik, amivel némely egyházi irányzat igyekezett mozgósítani, hogy a hívők szent életükkel valósítsák meg Isten országát itt a földön. A 19. században ez volt a misszió, hogy még annak a nemzedéknek az életében el kell juttatni az evangéliumot minden néphez. A 20. század nagy ökumenikus mozgalmi pedig az egyház látható egységét vagy az igazságos, részeltető, fenntartható világot kívánták megvalósítani még a mi életünkben. Mert Luthernél a keresztény élet nem világmegváltó program, hanem csak egyszerű Krisztus-követés. Lehetetlen, hogy az Istenben megvigasztalódott ember tétlenkedjék ebben a világban, és embertársai iránti cselekvés nélkül éljen.⁶ Az ember Istentől kapott vigaszához és méltóságához hozzátartozik, hogy Isten akaratát és teremtményeit szolgálja.⁷ Ilyen lelkiállattal még a földi ranglétrán is törekedhet följebb, másokkal a jóban versenyezve.

⁵ WA 40/III: 253,5–9; idézi MÖLLER 2005, 293. o.

⁶ Vö. Luther: *A keresztyén ember szabadságáról* (1520), LVM 2: 365.

⁷ Vö. Luther: *A házaseletről* (1522), LVM 4: 72; WA 10/II: 296.

A végső remény

Még egy szót az előadás címéről is, az alcímben szereplő „végső” szócskáról. Nem szeretném, ha bárki úgy érné, hogy a lutheri irat igénytelennek tűnő címe mellett – Rövid vigaszirat, egy kis vigasz-cédula –, amelynek témája a mindennapi élet gondjában szükséges segítség, a végső remény említése az utolsó szalmaszála utalna. A végső itt nem a földi élet eseménysorozatának a vége, nem a befejezés. Ellenkezőleg, az igazít, a legfontosabbat, a felülmúlhatatlant jelenti itt, azt a reményt, amely mindent meghalad: amellyel nemcsak élni, hanem meghalni is lehet. S nemcsak meghalni, hanem élni is.

The Ultimate Hope

Some Reflections about Luther's Brief Piece of Comfort

- **The Latin text of Luther's *Brief Piece of Comfort* was found in his Psalter and copied from there. Its text is a concise reference to the fundamental statements of the Christian faith for the Reformer's personal use. The German translation by Justus Jonas applies it to all people in trouble. Christians and preachers of our day tend to draw comfort from the perspectives and expectations of the present world. In this way, Christianity is also caught up in secularisation, as Anders Nygren put it in Lund in 1948. Luther's consolation does not exclude human suffering, nor does it lead to quietism, but it gives dignity to human beings.**

Keywords: consolation / Martin Luther / secularisation / suffering / quietism

Hivatkozott művek

- BONHOEFFER, Dietrich 1999. *Börtönlevelek. Fogságban írt levelek és feljegyzések*. Szerk. Eberhard Bethge. Ford. Boros Attila. Harmat Kiadó, Budapest.
- KIRÁLY Eszter 2019. Szívvel-füllel jelen lenni, „kulcsrakész” bölcsességek nélkül – A vigasztalás lélektana. *Pszi-choforyou*, 2019. november 12. <https://pszichoforyou.hu/a-vigasztalas-lelektana/>. (Megtekintés: 2024. január 5.)
- LUTHER Márton 2011. Magnificat (1521). Ford. Percze Sándor – Takács János. In: *Bibliafordítás, vigasztalás, imádság*. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 5.) 209–262. o.
- LUTHER Márton 2015. Nyolc böjti prédikáció Wittenberg népének (1522). Ford. Szebik Zsófia. In: *Prédikációk*. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 6.) 215–242.
- LUTHER Márton 2017. A keresztyén ember szabadsága (1520). In: *Felelősség az egyházért*. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 2.) 339–377. o.
- LUTHER Márton 2019a. A világi felsőbbtség (1523). Ford. Mayer Endre. In: *Felelősség a társadalomért*. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 4.) 87–124. o.
- LUTHER Márton 2019b. A házaseletről (1522). Ford. Gromon András. In: *Felelősség a társadalomért*. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 4.) 49–79. o.
- MÖLLER, Christian: A lutheri spiritualitás. Ford. Balog Eszter – Szűcsné Pröhle Livia. *Lelkipásztor*, 80. évf. 2005/8–9. 288–294. o.
- NYGREN, Anders: A lutheránus egyház feladata az új időkben. Ford. Németh Károly. *Lelkipásztor*, 23. évf. 1948/9–10. 352–362. o.